

УДК 930.253:[94(=161.2)-054.72:329.17]»1940/1990»(045)

DOI: <https://doi.org/10.35774/gsip2025.02.095>

Світлана КОСТИЛЄВА

*доктор історичних наук, професор,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
м. Київ, Україна*

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0909-7887>

Катерина АКИМЕНКО

*аспірантка кафедри історії,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
м. Київ, Україна*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1053-0972>

ДЖЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛІСТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ (СЕРЕДИНА 1940-Х – ПОЧАТОК 1990-Х РР.)

Анотація. У статті здійснено аналіз джерельної бази дослідження історії націоналістичних організацій української діаспори (середина 1940-х – початок 1990-х рр.), її структури та інформаційного потенціалу. Запропоновано систематизацію джерел за ознакою походження та виділено три великі групи: 1) джерела й пам'ятки, створені українськими націоналістичними організаціями; 2) джерела та матеріали української діаспори (ненаціоналістичної); 3) документи радянських державних органів.

Доведено важливість використання архівних матеріалів Центрального державного архіву громадських об'єднань та україніки (ЦДАГОУ), Галузевого Державного Архіву Служби Безпеки України (ГДА СБУ) та Архіву Організації Українських Націоналістів Української Інформаційної Служби в Лондоні у поєднанні з періодикою, опублікованими джерелами та електронними інформаційними ресурсами для ґрунтовної і достовірної реконструкції структури націоналістичного руху поза межами України, вивчення його ідеологічних основ та напрямків діяльності. Підкреслено необхідність критичного аналізу джерел, врахування суб'єктивності їх змісту, що пов'язано з певною світоглядною парадигмою та ідеологічними протистояннями, в яких перебували творці історичних пам'яток. Для уникнення однобічної інтерпретації

© Світлана Костилєва, Катерина Акименко, 2025

історичних фактів пропонується зіставлення інформації, що походить з трьох осередків: від націоналістичних організацій, від інших об'єднань української діаспори, з якими вони взаємодіяли, та від радянських органів влади, з якими вони перебували у протистоянні.

Акцентовано увагу, що фундаментальними джерелами для дослідження є офіційні програмні документи націоналістичних організацій, які були видані ними за результатом діяльності керівних органів. У них викладено ідеологічні основи націоналістичного руху, цілі діяльності організацій та способи їхньої реалізації.

Підкреслено джерельний потенціал періодики націоналістичних організацій. Видання дозволяють заповнити інформаційні прогалини, що виникли у зв'язку з нерівномірністю документальних джерел. Періодика надає можливість детальніше дослідити такі аспекти історії націоналістичних організацій: видавнича діяльність, комеморативні практики, політичні акції, трансформація ідеології.

Ключові слова: зарубіжна українська, націоналістичні організації, українська діаспора, архівні джерела, періодика, джерельна база.

Svitlana KOSTYLIEVA

Doctor of History, Professor

National Technical University of Ukraine

«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

Kyiv, Ukraine

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0909-7887>

Kateryna AKYMENKO

PhD student of the Department of History

National Technical University of Ukraine

«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1053-0972>

SOURCES OF RESEARCH IN THE HISTORY OF NATIONALIST ORGANIZATIONS OF THE UKRAINIAN DIASPORA (MID-1940S – EARLY 1990S)

Abstract. The article is devoted to the analysis of the source base for the study of the history of nationalist organizations of the Ukrainian diaspora (mid-1940s - early 1990s), determining its structure and information potential. The author suggests a systematization of sources by origin and a division into three large groups: 1) sources created by Ukrainian nationalist organizations; 2) sources of the Ukrainian diaspora (non-nationalist); 3) documents of Soviet state bodies.

It is noted that it is important to use archival materials of the Central State Archive of Public Associations and Ukrainian Studies, the Branch State Archive of the Security Service of Ukraine and the Archive of the Organization of Ukrainian Nationalists of the Ukrainian Information Service in London in combination with periodicals, published sources and electronic information resources for a thorough and reliable reconstruction of the structure of the nationalist movement outside Ukraine, the study of its ideological foundations and main areas of activity. It draws our attention to the need of critical analysis of sources, taking into account the subjectivity of their content, which is associated with a certain worldview paradigm and ideological confrontations in which the creators of historical sources were. To avoid a one-sided interpretation of historical facts, the researcher should compare information from three sources: from nationalist organizations, from other associations of the Ukrainian diaspora with which they interacted, and from the Soviet authorities with which they were in opposition.

It is emphasized that the fundamental sources for the study are the official program documents of nationalist organizations, which were issued by them as a result of the activities of the governing bodies. The documents set out the ideological foundations of the nationalist movement, outline the main goals of the organizations' activities and methods of their implementation.

The significant potential of periodicals as sources for the study of nationalist organizations is emphasized. Publications allow filling in the information gaps that have arisen due to the unevenness of documentary sources. Periodicals provide an opportunity to study in more detail such aspects of the history of nationalist organizations as publishing activities, commemorative practices, political actions and the transformation of ideology.

Keywords: foreign Ukrainian studies, nationalist organizations, Ukrainian diaspora, archival sources, periodicals, source base.

Постановка проблеми. Значний дослідницький інтерес в сучасній українській науці викликає історія українського націоналістичного руху. Тривалий час науковці зосереджувалися переважно на періоді становлення націоналістичних організацій, їх ідеології та боротьбі в умовах Другої світової війни, дискусіях щодо ролі і місця в українській історії ряду його діячів, руйнуванні радянських міфів про діяльність Організації Українських Націоналістів (ОУН) та Української Повстанської Армії (УПА). Однак їх діяльність поза межами України з середини 1940-х до початку 1990-х рр., становлення організаційних структур та трансформація ідеологічних основ висвітлена фрагментарно. Можна констатувати недостатню розробку теми та потребу поглиблення її вивчення у зв'язку зі зростанням суспільного інтересу до об'єктивної історії націоналістичного руху.

Аналіз, класифікація та характеристика історичних джерел є невід'ємною частиною вивчення будь-якої наукової проблеми. Широке коло історичних пам'яток, що пов'язані з окресленою дослідницькою темою, мають недостатній рівень опрацювання та систематизації. Це пов'язано з обмеженою доступністю

для науковців через зберігання в різних країнах та тривалою відсутністю єдиної централізованої установи для збирання зарубіжної українки. Тому носії історичної інформації потребують спеціального джерелознавчого дослідження.

Аналіз досліджень. Джерела історії націоналістичних організацій української діаспори частково були опрацьовані та проаналізовані спеціалістами архівів, що формували фонди та структурні підрозділи установ. У статтях висвітлено історію створення та діяльності ряду організацій за доступними документами та окреслено їх джерелознавчий аспект. Серед цих науковців Ю. Кучерявий [Кучерявий, 2013], Т. Ніколаєва [Ніколаєва, 2015], Д. Решетченко [Решетченко, 2016; 2018]. Ряд праць присвячено видавничій діяльності націоналістичних організацій. Цю тему висвітлювали О. Богуславський [Богуславський, 2022], Т. Дорохіна [Дорохіна, 2006], М. Тимошик [Тимошик, 2018; 2021]. Дослідники зосереджують увагу переважно на періодиці як засобі комунікації всередині українських громад, висвітлюють історію створення окремих видань та аналізують їх змістове наповнення.

Окремо виділимо дослідження, присвячені вивченню специфічних видань, що виготовляли націоналістичні організації з метою таємного перевезення в Україну та проблемі їх атрибуції. Наявні у фондах бібліотеки імені В. І. Вернадського малоформатні видання та «книжки-обманки» досліджені Т. Антонюк [Антонюк, 2020; 2021]. Встановлено місце випуску видань, спосіб передачі на територію України, проаналізований зміст, мотивація до виготовлення книг такого формату, а також надані джерелознавчі характеристики. В рамках дослідження українського книговидавництва у Великій Британії на специфіку видавничих фальсифікатів звернув увагу М. Тимошик [Тимошик, 2018]. У дослідженнях він висвітлює їх ґенезу, типологію, шляхи перевезення в УРСР, особливості форми і змісту.

Метою статті є аналіз джерельної бази дослідження націоналістичних організацій української діаспори, її структури та інформаційного потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Паралельно із збройною підпільною боротьбою на території України, поступовим її припиненням частина активних діячів українського націоналістичного руху перебувала в західних країнах. Вони створили еміграційні структури, які представляли окремі ідеологічні течії: бандерівців (ОУН революційна або Закордонні частини (ЗЧ) ОУН), мельниківців (ОУН(м)) та «двійкарі» (ОУН за кордоном). Кожна з організацій розбудувала власну структуру осередків, а також мала під контролем чи поширювала вплив на ряд сателітних об'єднань.

Поступово до націоналістичної еміграції та її організаційних структур долучалася активна частина української діаспори, її нові покоління. Це дало можливість організаціям функціонувати впродовж другої половини ХХ століття та перенести свою діяльність в Україну після 1991 р. ОУН(м) об'єднала на своїй ідеологічній платформі діаспорні організації: Організація Державного Відродження України (США), Українське Національне Об'єднання

(Канада), Українська Національна Єдність (Франція) тощо. Згодом у 1964 р. консолідувала їх у Світову Координаційну Раду Ідеологічно Споріднених Націоналістичних Організацій (СКР ІСНО). Під впливом ЗЧ ОУН перебували Антибільшовицький Блок Народів (АБН), Товариство української студіюючої молоді ім. М. Міхновського (ТУСМ), Спілка Української Молоді (СУМ) та інші організаційні об'єднання.

Перманентною проблемою української діаспори була консолідація громад в координаційному осередку та створення надпартійної надбудови для співпраці політичних та ідеологічних груп. Вона втілювалася в існування в еміграції значної кількості громадських організацій, які претендували на представництво української нації у вільному світі чи українського визвольного руху. Це, зокрема, Закордонне представництво Української Головної Визвольної Ради (ЗП УГВР), Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі (ДЦ УНР), Світовий Конгрес Вільних Українців (СКВУ), Конгрес Української Вільної Політичної Думки (КУВПД), Конференція Українських Політичних Партиї і Організацій (КУППО) та ін. Націоналістичні організації виступали ініціаторами створення ряду з них або долучали своїх представників до керівних структур громадських організацій та здійснювали спільні політичні заходи. Тому джерела відображають історію не лише націоналістичних організацій, а й структур, з якими вони співпрацювали та взаємодіяли.

Незважаючи на перебування поза межами Батьківщини та обмежені ресурси, націоналістичні організації української діаспори продовжили лінію боротьби за відновлення незалежності Української держави. Їх діяльність відіграла вагомий роль у збереженні національної ідентичності та української культури в умовах протистояння асиміляції українських емігрантів та їх нащадків. Перебування в західних країнах дало можливість для розвитку вільної політичної і філософської думки, пошуку нових форм українського націоналізму та візії української державності.

Дослідження історії націоналістичних організацій української діаспори має широку джерельну базу. Для її систематизації та групування матеріалів, на нашу думку, видається доцільним взяти за основу принцип провенієнції. Він передбачає класифікацію джерел за авторством або походженням в найбільш широкому розумінні. Зазначений підхід дозволяє виділити три великі групи джерел: джерела й пам'ятки, створені українськими націоналістичними організаціями; джерела та матеріали української діаспори (ненаціоналістичної); документи радянських державних органів.

Основою дослідження є письмові, зображальні та речові види джерел. Оскільки переважають саме письмові матеріали, то всередині зазначених груп варто брати до уваги поділ на документальні, наративні, масові та особового походження. Специфіка історичних пам'яток українського націоналістичного руху також вимагає використання додаткових класифікаційних ознак: походження, джерельний статус, місце зберігання, оприлюдненість, тиражованість. Маємо враховувати суб'єктивність змісту джерел, тобто певну

світоглядну парадигму та ідеологічні протистояння, в яких перебували творці історичних пам'яток.

Найбільший інформаційний потенціал має перша група – джерела й пам'ятки, створені українськими націоналістичними організаціями. До неї входять різноманітні пам'ятки, створені власне об'єктом дослідження, що відображають внутрішню структуру, ідеологічні основи, напрямки діяльності організацій. Враховуючи значний масив джерел, пропонуємо розділити їх на декілька підгруп:

1) Перша підгрупа – опубліковані документи націоналістичних організацій.

Офіційні програмні документи націоналістичних організацій, які були видані ними за результатом діяльності керівних органів, є основоположними для пізнання їх історії. ЗЧ ОУН в 1955-1991 рр. випустила серію книг «Бібліотека українського підпільника», до якої увійшли збірники матеріалів Проводу, Великих Зборів [ОУН у світлі постанов, 1955; Четвертий Великий Збір, 1969], конференцій АБН [АБН у світлі постанов, 1956]. ОУН(м) також видавала політичні документи для широкого кола зацікавлених осіб. Зокрема, було випущено «Два етапи: матеріали п'ятого і шостого Великих Зборів Українських Націоналістів» [Два етапи, 1966], «Україна – спільне добро для всіх її громадян: матеріали VII Великого Збору Українських націоналістів» [Україна – спільне добро, 1971], а матеріали Одинадцятого Великого збору були видані як окремий номер журналу «Самостійна Україна». ОУН(з) оприлюднювали рішення Делегатських конференцій у вигляді самостійних видань [VI Делегатська конференція, 1980], так і на сторінках свого друкованого органу «Український самостійник». Видання містили звернення проводів організацій до членства, української діаспори, українського народу в УРСР, звіти, резолюції та постанови, аналітичні матеріали, устрій організацій.

Зміст документів такого типу має політичний та ідеологічний характер, тобто в них зафіксовані концептуальні основи націоналістичного руху, викладені основні цілі діяльності організацій та способи реалізації. У програмних документах висвітлено бачення політичного порядку у світі, охарактеризовано становище України, подана візія незалежної Української держави, стратегія її досягнення, шлях визволення зі складу СРСР. Також у них відображені засади внутрішньої і зовнішньої політики націоналістичних організацій, діяльність сектору юнацтва і молоді, жіночої мережі, фінансово-господарські питання. За матеріалами прослідковуються зміни, що імплементувалися за результатами обговорень учасниками Великих Зборів та Делегатських конференцій як вищими керівними органами. Це дозволяє простежити, як відбувалася актуалізація завдань націоналістичних організацій в умовах діаспори, як еволюціонувала ідеологія в бік демократизації під впливом середовища західного суспільства. Програмні документи дають змогу порівняти ідеологію та стратегію діяльності трьох фракцій націоналістичного руху, визначити їхні особливості.

До опублікованих джерел можна віднести збірники архівних документів, що були створені українськими науковцями. Серед них підбірки матеріалів щодо виникнення та діяльності УНО (Канада) [Українське національне об'єднання, 2015], СКР ІСНО [Світова координаційна рада, 2017], а також життєвого шляху А. Мельника [Видатні діячі української діаспори, 2020], С. Бандери [Степан Бандера: документи свідчать, 2011].

2) Друга підгрупа – теоретичні та публіцистичні праці ідеологів націоналістичних організацій.

Ідеологічні основи націоналістичних організацій відображені в політичних творах теоретиків українського націоналізму, що представлені книгами, збірниками та статтями. Найбільший джерелознавчий потенціал мають роботи С. Бандери [Бандера, 1978], Я. Стецька [Стецько, 1987], А. Камінського [Камінський, 1959; 1996], Л. Ребета [Ребет, 1955], Д. Ребет [Ребет, 1958; 1963], Д. Квітковського, С. Ленкавського та ін. Праці здебільшого наближені до публіцистики, позаяк, окрім теоретичних концептуальних ідей, сформульованих стратегій зміни суспільства, окреслення абстрактних принципів та ідеалів, автори використовували оціночну лексику, емоційні звернення, спонукальні заклики з метою впливу на громадську думку.

Джерелознавчий аналіз цих творів потребує критичного ставлення та врахування суб'єктивізму авторів. Якщо програмні документи відображають доктрину, яка була схвалена Великим Збором чи Конференцією, то індивідуальні праці містять персональне осмислення націоналістичної ідеології, трактування діяльності націоналістичного руху. В центрі уваги авторів – проблема революції як засобу боротьби поневоленого народу і питання її організації, труднощі і завдання, що стояли перед визвольним рухом після Другої світової війни, концепція майбутньої незалежної Української держави. Авторські бачення особливо проглядаються у висвітленні та ставленні до програмних змін, що були започатковані на III Надзвичайному великому зборі ОУН в 1943 р. Ця подія є точкою відліку конфліктів та розколів, що відбулися в умовах діаспори, тому провідні діячі окремих фракцій націоналістичного руху полярно висвітлюють причини поглиблення роздробленості та особистісні протистояння всередині організацій.

3) Третя підгрупа – неопубліковані архівні організаційні документи.

Найбільшою підгрупою джерел є архівні матеріали, зібрані в ЦДАГОУ та Архіві ОУН УІС в Лондоні. В архівах документи упорядковані за приналежністю до організації чи історичної постаті, сконцентровані у відповідних окремих фондах та охоплюють широку географію. Вони представлені як оригіналами, так і копіями документів, що були зроблені працівниками архіву (переважно для документів, що мають низьку якість і поступово її втрачають). За способом фіксації інформації наявні машинописні та рукописні документи. Особливістю матеріалів націоналістичних організацій було те, що частина з них створена за допомогою гектографу, що пояснює низьку якість друку та збереженості деяких архівних джерел.

Значна частина джерел майже не включена до наукового обігу. Їх джерелознавча цінність полягає у відображенні внутрішньої історії кожної організації, тобто неопубліковані архівні джерела переважно є документами внутрішнього обігу. Варто зауважити, що в офіційних виданнях, зокрема в матеріалах Великих Зборів, пропущена частина інформації, яка мала секретний характер, а в архівних матеріалах вона присутня.

Аналіз масиву архівних джерел, на наш погляд, дозволяє виділити декілька груп документів: організаційно-розпорядчі – статuti, програми, постанови, резолюції, протоколи засідань, правильники, настанови, заяви; звітні – звіти організаційних підрозділів та коментарі до них; інформаційно-аналітичні – бюлетені, обіжники, статті, брошури, промови, комунікати, звернення, інформаційні листки; господарсько-фінансові – документи обліку прибутків та видатків, внесків та пожертв; пропагандистські – листівки, брошури; освітні та вишкільні матеріали – підручники, лекції; листування – внутрішньо-організаційне (між «тереновими» осередками, членством), листи до інших організацій, особисте листування.

Джерела, які відображають багато аспектів діяльності української діаспори, розміщені у Центральному державному архіві громадських об'єднань та українців (ЦДАГОУ). Він виник у 2022 р. шляхом злиття Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України) та Центрального державного архіву зарубіжної українців (ЦДАЗУ), що призвело до змін у системі зберігання джерел та нумерації фондів.

Різні види документів були передані в архів з організацій і приватних колекцій та перерозподілені в тематичні фонди. Особливу цінність для досліджень має фонд №452 «Організація Українських Націоналістів», який охоплює хронологічний проміжок з 1940-х рр. до 2000-х рр. В ньому представлені документи Проводу, культурно-освітньої, зовнішньо- і внутрішньополітичної, фінансово-господарської референтур, а також інформаційні матеріали організацій. За матеріалами фонду можна відтворити внутрішню структуру та напрямки діяльності трьох фракцій націоналістичного руху поза межами України. Однак, особливістю формування фонду є те, що документи не розподілені відповідно до фракцій націоналістичного руху – ЗЧ ОУН, ОУН(м) та ОУН(з), що сформували самостійні організаційні осередки. Ряд документів не мають підпису автора (іноді написаний псевдонім) або зазначення приналежності до організації, що ускладнює дослідницьку роботу.

Вагоме місце серед джерельної бази займають документи фонду №431 «Світова координаційна рада ідеологічно споріднених націоналістичних організацій (СКР ІСНО)», що висвітлюють діяльність організації в 1956-1995 рр. У фонді представлені матеріали щодо утворення СКР ІСНО: протоколи конференцій, засідань, зустрічей представників братніх організацій з питань потреби створення платформи для співпраці, програми ідеологічного семінару, студійних конференцій, доповіді громадських діячів націоналістичного руху, документи про підготовку і проведення установчої конференції у

Вашингтоні. На основі предметно-тематичної систематизації окремо виділені документи щодо основної діяльності СКР ІСНО, зокрема, культурно-освітньої, правозахисної, видавничої, комеморативної. Найбільший інформаційний потенціал мають звіти про роботу керівних та виконавчих органів, обіжні листи та документи, пов'язані з конференціями СКР ІСНО, адже на них підбивали підсумки діяльності організації за певний період та окреслювали плани на майбутнє, надавали аналіз становища українських громад в країнах поселення, дискутували ідеологічні питання. Також фонд включає матеріали організацій та об'єднань, що входили до складу СКР ІСНО чи співпрацювали з нею, зокрема, вони включають програми, постанови, листування, обіжники Українського золотого хреста в США, Об'єднання українців у Великій Британії, ОУН, ПУН, УНЄ у Франції та ін.

Оскільки СКР ІСНО була платформою для співпраці самостійних організацій української діаспори, то її дослідження потребує залучення пов'язаних архівних фондів. Серед них: №432 «Організація державного відродження України (ОДВУ)», №438 Українська національна єдність у Франції (УНЄ), №443 Українське національне об'єднання (УНО, Канада), №447 Об'єднання Українських Академічних Товариств «Зарево» в США, №454 Об'єднання українців у Великій Британії (ОУуВБ). Вони включають широкий спектр документів: обіжники, листи, правильники, матеріали про підготовку і проведення конференцій, статuti організацій, резолюції з'їздів, плани, запрошення щодо відзначення визначних дат та підготовки культурно-освітніх заходів та ін. Якщо документи СКР ІСНО відображають загальну стратегію діяльності, ідеологічні принципи, то фонди організацій містять інформацію, як ця стратегія реалізовувалася на практиці на регіональному рівні. Кожна організація мала різні обставини виникнення, функціонування, структуру, що пов'язано з особливостями країни розташування.

Окремо відзначимо фонд №433 «Фундація для дослідів життя і діяльності полк. Євгена Коновальця», який відображає історію об'єднання трьох фракцій ОУН поза межами України задля відзначення пам'яті видатної історичної постаті. Доповнюють джерельну базу матеріали з персонального фонду №468 «Колекція документів Дорожинського Павла Миколайовича (1926-2015)» – громадського діяча, журналіста, редактора, очільника СКР ІСНО в 1979-1992 рр. Він вміщує біографічні, творчі матеріали, документи службової, громадсько-політичної діяльності, а також особисте та ділове листування з діячами української діаспори та різними організаційними структурами.

Частина джерел знаходяться поза межами України, зокрема в Архіві ОУН в Українській Інформаційній Службі (Лондон, Велика Британія) [Архів ОУН в Українській Інформаційній Службі], де з колекції матеріалів був створений електронний архів, що дозволяє вивчати їх з України. Варто зауважити, що домінуючими є матеріали, що відображають діяльність саме ЗЧ ОУН, адже УІС була з самого початку створена в 1949 р. як осередок цієї фракції націоналістичного руху. Архів включає окремі фонди, присвячені Проводу ЗЧ

ОУН та територіальним проводам у Великій Британії, США, Канаді, Німеччині, а також лідерам націоналістичного руху – С. Бандері, С. Ленкавському, С. Стецьку. Значущими джерелами є протоколи засідань керівних органів організації, особисті документи провідних діячів націоналістичного руху (автобіографії, листування, чернетки статей та ін.). Бібліотечні фонди архіву містять значну кількість періодичних та неперіодичних видань, що надають можливість дослідити інформаційну політику та видавничу діяльність націоналістичних організацій у різних країнах. В архіві наявні аудіо-, відео-, фото- та речові джерела.

Окремо варто виділити видавничий фальсифікат («книжки-обманки», «замасковані видання») як джерело вивчення видавничої та інформаційно-пропагандистської діяльності. Це поняття можна визначити як друкований твір, котрий з певних причин, зазвичай політичних, було випущено зі свідомо неправдивими вказівками на автора, видавця, дату чи місце видання. Ці книги копіювали палітурку, вихідні дані, часто декілька сторінок тексту комуністичних програмних партійних документів або творів радянської наукової та пропагандистської літератури. В середині ж були приховані твори націоналістичного змісту [Тимошик, 2018].

Поява видавничих фальсифікатів пов'язана з бажанням обійти цензуру в СРСР, за умовами якої контролювалася література та кореспонденція, яку привозили чи надсилали з-за кордону. Видання антирадянського змісту вилучалися, а потім знищувалися чи поміщалися до спеціальних засекречених фондів Головного управління у справах літератури та видавництва. З 1991 р. збережені екземпляри були передані в розпорядження відділу зарубіжної україніки Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, серед яких виявили примірники «замаскованих видань» [Антонюк, 2020]

4) Четверта підгрупа – періодика.

Періодичні видання виокремлені в самостійну підгрупу джерел, позаяк вони відіграють вагомий роль у висвітленні історії націоналістичного руху. Націоналістичні організації активно займалися видавничою діяльністю та створили різні за формою часописи: газети – «Шлях перемоги», «Український самостійник», «Сурма»; журнали – «Самостійна Україна», «Визвольний шлях», «Сучасність», «Український самостійник»; бюлетені – «Бюлетень Проводу ОУН», «Бюлетень Юнацтва ОУН», «Бюлетень політичної ради ОУН(з)» та ін. Періодичні видання знаходяться у бібліотечних фондах архівів, а також відцифровані екземпляри з різних країн розміщені на спеціальних інформаційних платформах (наприклад, «Діаспоріана»).

Джерельний потенціал періодики націоналістичних організацій дозволяє заповнити інформаційні прогалини, що мають місце у зв'язку з нерівномірністю документальних джерел. Періодика дозволяє детальніше дослідити такі аспекти історії націоналістичних організацій, як видавнича діяльність, комеморативні практики, політичні акції, трансформація ідеології та ін. Також зміст часописів

є джерелом для підкріплення фактами дослідницьких гіпотез. В організаційних документах переважно окреслені плани та стратегії діяльності організацій, а за допомогою публікацій у газетах та журналах можна відслідкувати, чи були вони реалізовані (наприклад, публікували статті-звіти про проведені заходи). Однак, варто зауважити суб'єктивні фактори, що впливали на зміст часописів: ідеологічна заангажованість авторів та редакторських груп, інформаційний запит аудиторії, умови створення видань, внутрішня цензура (відповідність публікацій лінії організації).

Газетні видання були призначені для оперативного інформування членства організацій та українських громад в різних країнах. Специфіка їхнього змісту полягає в поєднанні хроніки подій, аналітичних та публіцистичних матеріалів, публікацій офіційних документів та звернень керівних органів організацій, особистих спогадів про історичні події, проте в стислій формі. Зміст публікацій найчастіше охоплював теми діяльності організації, яка власне видавала газету, та української діаспори в цілому (проведені і заплановані заходи), історії націоналістичного руху та видатних постатей. Також газети подавали огляд міжнародних подій, зовнішньої та внутрішньої політики країн поселення українців, ситуації в СРСР та становища в Україні, репресій громадсько-політичних та культурних діячів, публікували спогади про життя в Україні, пережиті історичні події.

Бюлетені, як специфічний формат видання, використовувалися переважно для внутрішнього обігу між членством організацій. В них стисло відображалось життя організації, викладався аналіз політичної ситуації у світі, в Україні, накреслювалися завдання на найближчу перспективу боротьби. Багато уваги було приділено різним ділянкам організаційної роботи: ідеологічній, кадровій, виховній та ін. Журнальна періодика націоналістичних організацій відображає більшість аспектів дослідницької проблеми, позаяк кожен випуск містить розгорнуті публікації щодо життя діаспори в цілому та діяльності власне організацій.

5) П'ята підгрупа – аудіо-візуальні та речові джерела.

Ця група джерел доповнює та підкріплює інформацію, що міститься в документальних матеріалах, тобто носить в певній мірі ілюстративний характер. Аудіо-візуальні джерела: запис виступів провідних діячів націоналістичного руху, зафільмовані події, на яких вони були присутні, фото учасників організацій та проведених заходів – наявні в архівах та на сторінках періодичних видань.

Речові джерела, такі як пам'ятники, меморіальні знаки різного формату, є важливим елементом для дослідження комеморативних практик націоналістичних організацій. Їх форми, місця та час встановлення, те, кому чи яким подіям вони присвячені, подальше відвідування цих місць членами організацій дозволяють доповнити характеристику меморіальної політики. До речових джерел також відносяться бофони, марки та листівки, що були присвячені знаменним історичним датам та діячам, а також були покликані поширювати ідеї визвольної боротьби.

Друга група джерел – джерела та матеріали української діаспори (ненаціоналістичної).

Доповненням джерельної бази є матеріали діаспорних організацій, з якими співпрацювали українські націоналісти. Варто виділити фонди ЦДАГОУ, зокрема Державний центр Української Народної Республіки в екзилі (фонд №428), Світовий конгрес вільних українців (фонд №429), Український визвольний фонд (фонд №430). Націоналістичний рух поза межами України був частиною організованої української діаспори, тому не міг уникнути комунікації з іншими організаціями та об'єднаннями. Серед них варто виділити саме згадані організації, позаяк вони були платформами для об'єднання та співпраці об'єднань різного формату та ідеологічного спрямування. За документами можна простежити конфлікти, що існували в українській діаспорі, та сформувати уявлення про значення ідеологічного фактору в цьому контексті.

Окремо варто виділити газету «Свобода», що видається українською діаспорою в США з 1893 р. Це видання мало нейтральну позицію, тобто не було прихильним до певної фракції націоналістичного руху. Вона була платформою для висловлення позицій перед широкою аудиторією та публікувала статті осіб з протилежними поглядами щодо деяких питань. Газета є важливим джерелом для збирання фактичного матеріалу про націоналістичні організації та їх діяльність, а також для розгляду суперечностей, що мали місце серед української діаспори.

Третя група джерел – документи радянських державних органів.

Джерельну базу доповнюють документи радянського походження, що передусім розміщені в Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України, Галузевому державному архіві Служби безпеки України та Галузевому державному архіві Служби зовнішньої розвідки. Архівні матеріали відображають інформацію про роботу органів державної безпеки та керівних органів влади СРСР та УРСР щодо спостереження за діяльністю організованої української діаспори, в тому числі і націоналістичної, втручання, протидії їх діяльності. Документи можна поділити за типом на нормативно-розпорядчі, інформаційні повідомлення, доповідні записки, рішення керівних органів та структури КДБ. Поруч з радянськими документами зберігаються і мають особливе значення перехоплене листування між націоналістичними організаціями закордоном та підпільним рухом в Україні та особиста кореспонденція між провідними діячами організацій. Більшість з них мали гриф секретності, тому стали доступні для наукового опрацювання лише за часів незалежної України.

Значну актуальність має збірка документів «Влада УРСР і закордонні українці (1959-1980-ті рр.): документи і матеріали» [Влада УРСР, 2017], позаяк містить відібрані документи щодо заходів радянської влади щодо нейтралізації акцій закордонних українців та викритих спроб передачі в Україну антирадянських матеріалів. Також вагоме джерелознавче значення

має тритомне видання радянських документів «Степан Бандера у документах радянських органів державної безпеки (1939–1959)» [Степан Бандера, 2009]. Незважаючи на те, що збірник документів присвячений постаті С. Бандери, матеріали відображають історію націоналістичного руху в цілому. В ньому вміщені організаційні матеріали та листування ЗЧ ОУН, Проводу ОУН та підпільного руху в Україні, АБН, радянських спецслужб щодо ліквідації націоналістичного руху.

Документи радянського походження відображають аналіз діяльності українських націоналістичних організацій поза межами України з точки зору радянської влади та спецслужб. Це дозволяє дати певну оцінку дій націоналістичної діаспори, зокрема ефективності інформаційних кампаній чи намаганням розгортання підпільної діяльності в СРСР.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, джерела дослідження історії націоналістичних організацій, представлені архівними матеріалами, які були створені власне націоналістичними організаціями, іншими об'єднаннями української діаспори різного ідеологічного спектру та радянськими спецслужбами, які збирали інформацію про українських націоналістів та їхню діяльність поза межами України. Вони включають також опубліковані документи та мемуарні джерела. Особливу роль для висвітлення історії націоналістичних організацій відіграє періодика. Широкий спектр видань української діаспори дає глибше розуміння ідеологічних конфліктів та полеміки, що мала місце після Другої світової війни, а також для встановлення фактів практичної діяльності організацій.

Джерела історії українських націоналістичних організацій діаспори не сконцентровані в єдиному фонді та не представлені цілісним комплексом, що перешкоджає дослідникам проводити повноцінний аналіз. Проте, поєднання матеріалів ЦДАГОУ, ГДА СБ України та Архіву ОУН УІС в Лондоні, преси, опублікованих джерел дає можливість ґрунтовно дослідити та реконструювати структуру націоналістичного руху поза межами України, розкрити його ідеологічні основи та різні аспекти діяльності. Використання цифрових технологій, створення спеціалізованих інформаційних ресурсів та політика відкритого доступу сприяє інтеграції локальних комплексів зарубіжної україніки. Розширення доступу науковців до інтелектуальної спадщини діаспори дозволить ґрунтовніше дослідити маловідомі та замовчувані сторінки минулого, історії націоналістичного руху та його діяльності щодо сприяння відновленню незалежності України.

Джерельна база для дослідження історії українських націоналістичних організацій поза межами України постійно оновлюється шляхом виявлення та введення в науковий обіг нових документів та матеріалів. Подальше розсекречення архівів радянських та зарубіжних спецслужб, відцифрування джерел, розвиток технологій для доступу до них поставлять потребу їх критичного аналізу та оновлення систематизації для глибшого пізнання ідеологічних основ та діяльності української націоналістичної діаспори.

Література

1. VI Делегатська конференція Організації українських націоналістів за кордоном (ОУН(з)). Мюнхен: Політична рада ОУН(з), 1980. 74 с.
2. АБН в світлі постанов Конференцій та інших матеріалів з діяльності 1941–1956 рр.: збірка документів. Бібліотека Українського Підпільника. 1956. Ч. 11. 357 с.
3. Антонюк Т. Д. Мініатюрні видання з фонду відділу зарубіжної україніки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як об'єкт атрибуції. *Архіви України*. 2021. № 4. С. 77–98. DOI:10.47315/archives2021.329.077
4. Антонюк Т. Д., Антонова В. Д. Видавничі фальсифікати з фонду відділу зарубіжної україніки як об'єкт атрибуції. 2020. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/5259> (дата звернення: 18.10.2025).
5. Архів ОУН в Українській Інформаційній Службі. URL: <https://ounuis.info> (дата звернення: 18.10.2025)
6. Бандера С. Перспективи української революції. Мюнхен: Видання Організації Українських Націоналістів, 1978. 641 с.
7. Богуславський О. Українсько-канадський часопис «Новий шлях»: вінніпезький період (1941–1977). *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2022. Випуск 51. С. 12–24. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2022.51.11391>
8. Видатні діячі української діаспори: документи з фондів ЦДАЗУ. Збірник документів. Випуск № 4: Полковник Андрій Мельник: людина, воїн, політик / Державна архівна служба України; Центральний державний архів зарубіжної україніки. Київ, 2020. 79 с.
9. Влада УРСР і закордонні українці (1950–1980-ті рр.): Документи і матеріали. / Упоряд. В. Даниленко. 2017. 656 с.
10. Два етапи. Матеріали п'ятого і шостого. Великих зборів українських націоналістів. 1966. 164 с.
11. Дорохіна Т. Заснування та початковий період історії часопису «Визвольний шлях» (1948–1953). *Історичний журнал*. 2006. № 4. с. 24–33.
12. Камінський А. Політична і соціальна демократія в нашій програмі. *Український самостійник*. 1959. Ч. 12. с. 9–18.
13. Камінський А. Від насильної до мирної революції. Нью-Йорк – Лондон – Сідней: Видання Політичної Ради Організації Українських Націоналістів за кордоном, 1996. 143 с.
14. Кричевський Р. (Ільницький Р.) ОУН в Україні, ОУН (з) і ЗЧ ОУН: причини до історії українського націоналістичного руху. Нью-Йорк-Торонт: Видання Політичної Ради Однорумців ОУН в США, 1962. 116 с.
15. Кучерявий Ю. Документи до історії Світової Координаційної Ради Ідеологічно Споріднених Націоналістичних Організацій із фондів Центрального Державного Архіву Зарубіжної Україніки. *Вісник ЦДАЗУ*. 2013. Вип. 2. С. 22-31.

16. Ніколаєва Т. Діяльність «Української національної єдності у Франції» (за документами Центрального державного архіву зарубіжної україніки). *Архіви України*. 2015 . Випуск 5–6 (299). С. 68–75.
17. ОУН в світлі постанов Великих Зборів, конференцій та інших документів боротьби. 1929–1955. Бібліотека Українського Підпільника. Лондон: Видання Закордонних частин ОУН, 1955. 371 с.
18. Ребет Д. Актуальна програма боротьби. *Український самостійник*. 1963. Ч. 7–8 (465–466). С. 3–8.
19. Ребет Д. Українська держава в дусі програми ОУН. *Український самостійник*. 1958. Ч. 10 (408), С. 3–8.
20. Ребет Л. Теорія Нації. Мюнхен: Сучасна Україна, 1955. 199 с.
21. Решетченко Д. «Шляхетний дар Батьківщині»: створення архівного фонду українського громадсько-політичного діяча, публіциста, журналіста Павла Дорожинського. *Архіви України*. 2016 . Випуск 3–4 (302–303). С. 282–287.
22. Решетченко Д. Історія Організації українських націоналістів (за фондами ЦДАЗУ). *Архіви України*. 2018. № 1. С. 153–167.
23. Світова координаційна рада Ідеологічно споріднених націоналістичних організацій (СКР ІСНО). Збірник документів. Державна архівна служба України, ЦДАЗУ. Київ, 2017. 92 с.
24. Степан Бандера у документах радянських органів державної безпеки (1939–1959) / За заг. ред. В. Сергійчука; упоряд.: В. Сергійчук, І. Білокінь, С. Кокін, С. Сердюк. Галузевий державний архів служби безпеки України; Галузевий державний архів служби зовнішньої розвідки України. К., 2009. Т. 1. 680 с.
25. Степан Бандера: документи свідчать. Каталог виставки. Союз Українців у Великій Британії, Національний Музей Історії України. Київ: Фенікс, 2011. 192 с.
26. Стецько Я. Твори. Мюнхен: Видання Організації Українських Націоналістів і Українського Інституту Політичної Освіти в Мюнхені, 1987. Т. 1: Українська визвольна концепція. 528 с.
27. Тимошик М. Книжки-обманки як недосліджене явище видавничої діяльності української еміграції: генеза, типологія, шляхи переправлення в СРСР, масштаби, джерела фінансування. *Українознавство*. 2018. № 3. С. 113–129. DOI: 10.30840/2413-7065.3(68).2018.146234
28. Тимошик М. Лондонський журнал «The Ukrainian Review» як промоутер у західному світі ідеї української державності. *Український інформаційний простір*. 2018 № 2. С. 78–96.
29. Тимошик М. Лондонський журнал «Визвольний шлях» та його місце в історії української журналістики на чужині. *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*. 2021. № 49. С. 29–45. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2021.49.11057>
30. Україна — спільне добро всіх її громадян. Матеріали VII Великого Збору українських націоналістів. Париж-Балтимор: Українське Видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка. 1971. 131 с.

31. Українське національне об'єднання в Канаді (УНО): документи з фондів ЦДАЗУ. / Державна архівна служба України; Центральний державний архів зарубіжної україніки. Київ, 2015. 172 с.
32. Четвертий Великий Збір ОУН: Постанови. Бібліотека Українського Підпільника. Лондон: Видання Закордонних частин ОУН, 1969. 246 с.

References

1. VI Dehlehatska konferentsiia Orhanizatsii ukrainskykh natsionalistiv za kordonom (OUN(z)) [VI Delegate Conference of the Organization of Ukrainian Nationalists Abroad (OUN(z))]. (1980). Munich: Politychna rada OUN(z). (in Ukrainian).
2. ABN v svitli postanov Konferentsii ta inshykh materialiv z diialnosti 1941–1956 rr.: zbirka dokumentiv [ABN in the light of resolutions of Conferences and other materials from activities 1941–1956: collection of documents]. (1956). Biblioteka Ukrainskoho Pidpilnyka, 11. (in Ukrainian).
3. Antoniuk, T. D. (2021). Miniatiurni vydannia z fondu viddilu zarubizhnoi ukrainiky Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho yak ob'iekt atrybutsii [Miniature publications from the fund of the department of foreign Ukrainica of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine as an object of attribution]. *Arkhivy Ukrainy*, 4, 77–98. (in Ukrainian). DOI:10.47315/archives2021.329.077
4. Antoniuk, T. D., Antonova, V. D. (2020). Vydavnychi falsyfikaty z fondu viddilu zarubizhnoi ukrainiky yak ob'iekt atrybutsii [Publishing fakes from the fund of the department of foreign Ukrainica as an object of attribution]. Retrieved from <http://www.nbuv.gov.ua/node/5259> (in Ukrainian).
5. Arkhiv OUN v Ukrainskii Informatsiinii Sluzhbi [Archive of OUN in the Ukrainian Information Service]. Retrieved from <https://ounuis.info> (in Ukrainian).
6. Bandera, S. (1978). *Perspektyvy ukrainskoi revoliutsii* [Perspectives of the Ukrainian revolution]. Munich: Vydannia Orhanizatsii Ukrainskykh Natsionalistiv. (in Ukrainian).
7. Bohuslavskyy, O. (2022). Ukrainsko-kanadskyy chasopys «Novyi shliakh»: vinnipezkyi period (1941–1977) [Ukrainian-Canadian magazine «New Way»: Winnipeg period (1941–1977)]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya Zhurnalistyka*, 51, 12–24. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2022.51.11391> (in Ukrainian).
8. Vydatni diiachi ukrainskoi diaspory: dokumenty z fondiv TsDAZU. Zbirnyk dokumentiv. Vypusk № 4: Polkovnyk Andrii Melnyk: liudyna, voin, polityk [Prominent figures of the Ukrainian diaspora: documents from the funds of TsDAZU. Collection of documents. Issue № 4: Colonel Andriy Melnyk: man, warrior, politician]. (2020). Kyiv: Derzhavna arkhivna sluzhba Ukrainy; Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv zarubizhnoi ukrainiky. (in Ukrainian).
9. Danylenko, V. (2017). Vlada URSS i zakordonni ukraintsi (1950–1980-ti rr.): Dokumenty i materialy [The government of the Ukrainian SSR and foreign Ukrainians (1950–1980s): Documents and materials]. (in Ukrainian).
10. Dva etapy. Materialy piatoho i shostoho. Velykykh zboriv ukrainskykh natsionalistiv [Two stages. Materials of the fifth and sixth. Great Assemblies of Ukrainian Nationalists]. (1966). (in Ukrainian).

11. Dorokhina, T. (2006). Zasnuvannia ta pochatkovyi period istorii chasopysu «Vyzvolnyi shliakh» (1948–1953) [Foundation and initial period of the history of the magazine «Liberation Way» (1948–1953)]. *Istorychnyi zhurnal*, 4, 24–33. (in Ukrainian).
12. Kaminskyi, A. (1959). Politychna i sotsialna demokratiia v nashii prohrami [Political and social democracy in our program]. *Ukrainskyi samostiinyk*, 12, 9–18. (in Ukrainian).
13. Kaminskyi, A. (1996). Vid nasylnoi do myrnoi revoliutsii [From violent to peaceful revolution]. New York – London – Sydney: Vydannia Politychnoi Rady Orhanizatsii Ukrainskykh Natsionalistiv za kordonom. (in Ukrainian)
14. Krychevskiy, R. (Illytskyi, R.) (1962). OUN v Ukraini, OUN (z) i ZCh OUN: prychnok do istorii ukrainskoho natsionalistychnoho rukhu [OUN in Ukraine, OUN (z) and ZCh OUN: contribution to the history of the Ukrainian nationalist movement]. New York-Toronto: Vydannia Politychnoi Rady Odnodumtsiv OUN v SShA. (in Ukrainian).
15. Kucheriavyi, Yu. (2013). Dokumenty do istorii Svitovoi Koordynatsiinoi Rady Ideolohichno Sporidnenykh Natsionalistychnykh Orhanizatsii iz fondiv Tsentralnogo Derzhavnoho Arkhivu Zarubizhnoi Ukrainy [Documents on the history of the World Coordinating Council of Ideologically Related Nationalist Organizations from the funds of the Central State Archive of Foreign Ukraine]. *Visnyk TsDAZU*, 2, 22–31. (in Ukrainian).
16. Nikolaieva, T. (2015). Diialnist «Ukrainskoi natsionalnoi yednosti u Frantsii» (za dokumentamy Tsentralnogo derzhavnoho arkhivu zarubizhnoi ukrainy) [Activities of «Ukrainian National Unity in France» (according to documents of the Central State Archive of Foreign Ukraine)]. *Arkhivy Ukrainy*, 5–6 (299), 68–75. (in Ukrainian).
17. OUN v svitli postanov Velykykh Zboriv, konferentsii ta inshykh dokumentiv borotby. 1929–1955 [OUN in the light of resolutions of Great Assemblies, conferences and other documents of struggle. 1929–1955]. (1955). Biblioteka Ukrainskoho Pidpilnyka. London: Vydannia Zakordonnykh chastyn OUN. (in Ukrainian).
18. Rebet, D. (1963). Aktualna prohrama borotby [Current program of struggle]. *Ukrainskyi samostiinyk*, 7–8 (465–466), 3–8. (in Ukrainian).
19. Rebet, D. (1958). Ukrainska derzhava v dusi prohramy OUN [Ukrainian state in the spirit of the OUN program]. *Ukrainskyi samostiinyk*, 10 (408), 3–8. (in Ukrainian).
20. Rebet, L. (1955). *Teoriia Natsii* [Theory of Nation]. Munich: Suchasna Ukraina. (in Ukrainian).
21. Reshetchenko, D. (2016). «Shliakhetnyi dar Batkivshchyni»: stvorennia arkhivnoho fondu ukrainskoho hromadsko-politychnoho diiachy, publitsysta, zhurnalista Pavla Dorozhynskoho [«Noble gift to the Motherland»: creation of the archival fund of Ukrainian public and political figure, publicist, journalist Pavlo Dorozhynskiy]. *Arkhivy Ukrainy*, 3–4 (302–303), 282–287. (in Ukrainian).
22. Reshetchenko, D. (2018). Istoriia Orhanizatsii ukrainskykh natsionalistiv (za fondamy TsDAZU) [History of the Organization of Ukrainian Nationalists (according to the funds of TsDAZU)]. *Arkhivy Ukrainy*, 1, 153–167. (in Ukrainian).
23. Svitova koordynatsiina rada Ideolohichno sporidnenykh natsionalistychnykh orhanizatsii (SKR ISNO). Zbirnyk dokumentiv [World Coordinating Council of

- Ideologically Related Nationalist Organizations (WCC IRNO). Collection of documents]. (2017). Kyiv: Derzhavna arkhivna sluzhba Ukrainy, TsDAZU. (in Ukrainian).
24. Serhiichuk, V., Bilokin, I., Kokin, S., Serdiuk, S. (2009). Stepan Bandera u dokumentakh radianskykh orhaniv derzhavnoi bezpeky (1939–1959) [Stepan Bandera in the documents of Soviet state security bodies (1939–1959)]. (Vol. 1). K.: Haluzevyi derzhavnyi arkhiv sluzhby bezpeky Ukrainy; Haluzevyi derzhavnyi arkhiv sluzhby zovnishnoi rozvidky Ukrainy. (in Ukrainian).
25. Stepan Bandera: dokumenty svidchat. Kataloh vystavky [Stepan Bandera: documents testify. Exhibition catalog]. (2011). Kyiv: Feniks. (in Ukrainian).
26. Stetsko, Ya. (1987). Tvory [Works]. (Vol. 1). Munich: Vydannia Orhanizatsii Ukrainskykh Natsionalistiv i Ukrainskoho Instytutu Politychnoi Osvity v Miunkheni. (in Ukrainian).
27. Tymoshyk, M. (2018). Knyzhky-obmanky yak nedoslidzhene yavyshe vydavnychoi diialnosti ukraïnskoi emihratsii: heneza, typolohiia, shliakhy perepravliannia v SRSR, masshtaby, dzherela finansuvannia [Deceptive books as an unexplored phenomenon of publishing activity of Ukrainian emigration: genesis, typology, ways of transportation to the USSR, scale, sources of financing]. *Ukrainoznavstvo*, 3, 113–129. DOI: 10.30840/2413-7065.3(68).2018.146234 (in Ukrainian).
28. Tymoshyk, M. (2018). Londonskyi zhurnal «The Ukrainian Review» yak promouter u zakhidnomu sviti idei ukraïnskoi derzhavnosti [London magazine «The Ukrainian Review» as a promoter of the idea of Ukrainian statehood in the Western world]. *Ukrainskyi informatsiinyi prostir*, 2, 78–96. (in Ukrainian).
29. Tymoshyk, M. (2021). Londonskyi zhurnal «Vyzvolnyi shliakh» ta yoho mistse v istorii ukraïnskoi zhurnalistyky na chuzhyni [London magazine «Liberation Way» and its place in the history of Ukrainian journalism abroad]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia zhurnalistyka*, 49, 29–45. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2021.49.11057> (in Ukrainian).
30. Ukraina – spilne dobro vsikh yii hromadian. Materialy VII Velykoho Zboru ukraïnskykh natsionalistiv [Ukraine – common good of all its citizens. Materials of the VII Great Assembly of Ukrainian Nationalists]. (1971). Paris-Baltimore: Ukrainske Vydavnytstvo «Smoloskyp» im. V. Symonenka. (in Ukrainian).
31. Ukrainske natsionalne obiednannia v Kanadi (UNO): dokumenty z fondiv TsDAZU [Ukrainian National Association in Canada (UNO): documents from the funds of TsDAZU]. (2015). Kyiv: Derzhavna arkhivna sluzhba Ukrainy; Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv zarubizhnoi ukrainiky. (in Ukrainian).
32. Chetvertyi Velykyi Zbir OUN: Postanovy [Fourth Great Assembly of OUN: Resolutions]. (1969). Biblioteka Ukrainskoho Pidpilnyka. London: Vydannia Zakordonnykh chastyn OUN. (in Ukrainian).